

Коломієць Н.В., д.ю.н., професор,
Канаєва В.В., здобувачка вищої освіти,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВБИВСТВА ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ

Здобуття Україною незалежності, побудова та утвердження правової держави, сталий розвиток суспільства зумовлюють докорінні зміни у законодавстві. Не є виключенням і кримінальне законодавство. З прийняттям Кримінального кодексу України 2001 року, що замінив діючий на той час Кримінальний кодекс УРСР 1960 року, відбулося значне підвищення уваги до основних проблемних питань кримінального права. Не став виключенням і інститут кримінальної відповідальності за вбивство через необережність.

Розглядаючи проблему необережних злочинів загалом, та вбивства через необережність зокрема, зазначимо, що вона досі залишається не достатньо вивченою. Так, безспірним є високий ступінь суспільної небезпечності (що хоч і визнається меншим аніж для умисних вбивств, однак постійно зростає), певна недосконалість кримінально-правових норм, що регулюють досліджуваний злочин, недостатньо розроблені теоретичні основи даної теми. Тому актуальним залишається питання кримінально-правової характеристики визначеного складу злочину, шляхом дослідження основних його елементів: об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта, суб'єктивної сторони.

Насамперед, зауважимо, що правильне розуміння об'єкта будь-якого злочину має вирішальне значення для з'ясування ступеня та характеру суспільної небезпеки посягання, а отже правильної кваліфікації злочинного діяння та відмежування від інших видів протиправних дій, виходячи з того, що всебічне дослідження особливостей та ознак об'єкта злочину дають змогу повно означити зміст та ознаки конкретного злочину.

Дотримуючись загальної трьохелементної «вертикальної» класифікації об'єктів злочинних посягань та вирішуючи питання про загальний об'єкт вбивства через необережність, зауважимо наступне. Стаття 1 КК України, визначаючи завдання КК, містить перелік охоронюваних законом інтересів, а отже, і об'єктів можливих посягань, до яких належать права і свободи людини і громадянина, власність, громадський порядок та громадська безпека, довкілля, конституційний устрій України [1]. Тобто, загальним об'єктом злочину взагалі та вбивства через необережність зокрема є передбачені ст. 1 КК суспільні відносини.

Щодо тлумачення родового об'єкта злочину, то його найчастіше визначають як сукупність рівнозначних або однорідних суспільних відносин, що в комплексі є предметом охорони кримінально-правової норми, оскільки суто біологічна сутність людини без урахування сукупності суспільних відносин, не має кримінально-правового сенсу. Отже, родовим об'єктом необережного заподіяння смерті виступає особа (людина) як учасник (носій) певних суспільних відносин або ж життя людини.

Подібно родовому об'єкту злочину, у доктрині кримінального права немає єдності стосовно визначення безпосереднього об'єкта необережного вбивства. Умовно можна виділити два основні підходи до розуміння даного питання. Так, більшість авторів визнають безпосереднім об'єктом вбивства життя або ж права на життя. Однак, варто пам'ятати, що визнаючи об'єктом вбивства виключно права на життя, применшується соціальна значущість самого життя. Інші ж вчені пропонують об'єктами заподіяння смерті визнавати суспільні відносини, у які вступає особа щодо недоторканності свого природного права на життя або його забезпечення. Отже, безпосереднім об'єктом необережного заподіяння смерті є життя людини як сукупність відповідних суспільних відносин, що створюють можливість для життя людини у суспільстві.

Характеризуючи об'єктивну сторону вбивства через необережність, зауважимо, що вона жодним чином не відрізняється від об'єктивної сторони «простого» вбивства. Так, для неї типовими є: суспільно небезпечне діяння (у виді дії або бездіяльності), суспільно небезпечний наслідок, причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням та наслідком. Доведено, що вбивство, вчинене через необережність вважається менш суспільно небезпечним, аніж умисне вбивство.

Необережне заподіяння смерті аналогічно умисному вбивству може вчинятися у формі дії так бездіяльності. Основними найбільш типовими варіантами прояву і кваліфікації діяння при необережному вбивстві, окремі автори виділяють: діяння винної особи, що стали причиною заподіяння смерті потерпілому, має свідому, спрямовану природу, проте саме по собі не є умисним злочином або не визнане таким; діяння винного, має ціленаправлений, свідомий характер і містить ознаку юридичного складу іншого умисного злочину, проте такий склад не включає смерть потерпілого як обов'язкову або факультативну ознаку об'єктивної сторони; діяння винної особи, що стали причиною смерті потерпілого, має свідомий, цілеспрямований характер, передбачене юридичним складом іншого умисного злочину, і альтернативною ознакою його об'єктивної сторони є необережне заподіяння потерпілому смерті [2, с. 121-122].

Вбивство, вчинене через необережність вважається закінченим з моменту настання смерті іншої людини (потерпілого). Факультативні

ознаки об'єктивної сторони (місце, час, спосіб, знаряддя (засоби), обстановка вчинення вбивства) не є обов'язковими ознаками вбивства через необережність, а тому на його кваліфікацію не впливають.

Отже, слід констатувати, що об'єкт та об'єктивна сторона злочинного посягання у сукупності з іншими елементами складу злочину є першоосною для остаточного висновку про характер вчиненого діяння. При визначенні об'єкта необережного заподіяння смерті, необхідно виходити як із конституційних положень, так і брати до уваги біологічну сутність життя людини. Ознаки ж об'єктивної сторони названого злочину виступають у якості об'єктивно-предметних умов його вчинення та дають уявлення про зовнішню сторону діяння. Однак, сукупності суто об'єктивних складових не може дати повної характеристики вчиненому, а тому має розглядатися виключно у взаємозв'язку з суб'єктивними ознаками складу досліджуваного злочину.

Суб'єктом необережного вбивства, можна визначити людину, тобто фізичну особу, яка до моменту вчинення вбивства досягла 16-річного віку, а отже здатна нести кримінальну відповідальність, повністю усвідомлює свої дії та може керувати ними.

Продовжуючи розгляд суб'єктивних ознак складу досліджуваного злочину, звернемося до аналізу суб'єктивної сторони вбивства через необережність. Вже зі змісту та тексту ст. 119 КК України, видається очевидним, що вбивство, передбачене цією статтею відрізняється від решти видів протиправного позбавлення життя тільки ознакою форми вини, тобто суб'єктивної сторони складу злочину. Варто зазначити, що Кримінальний кодекс розділяє необережність як форму вини на два види: злочинну самовпевненість та злочинну недбалість.

Враховуючи вищезазначене, можливо зробити наступні висновки:

1. Аналіз складу злочину, передбаченого ст. 119 КК України, дозволяє з упевненістю стверджувати, що оцінка суспільної небезпечності необережного заподіяння смерті іншій людині, коректна кримінально-правова кваліфікація дій винного, та визначення виду кримінальної відповідальності, що відповідає тяжкості вчиненого, неможливо без детального та ґрунтового дослідження усіх елементів складу злочину, які у сукупності відображають тісно пов'язані моменти одного діяння.

2. Висвітлення сутності такої ознаки складу злочину як об'єкт посягання, має будуватися на категорії «суспільні відносини» та невіддільно від визначення часових рамок існування таких відносин, що визначаються моментом початку та закінчення кримінально-правової охорони життя людини.

3. Вбивство через необережність є специфічним різновидом вбивства, характерною рисою якого є спрямування дій винного не на настання смерті потерпілого, а на досягнення іншого результату, іноді навіть не злочинного.

4. Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 119 КК України, виступає фізична осудна особа, що досягла віку 16 років. Важливим для правильної оцінки вчиненого діяння є не лише встановлення головних ознак суб'єкта злочину, а і їх співвіднесення із категорією «особистість злочинця», що становить собою сукупність особистісних рис винного.

5. Суб'єктивний критерій необережної поведінки при вчиненні вбивства має оцінюватися як з урахуванням зовнішніх обставин, у яких опинився винний та потерпілий на момент вчинення злочину, так і індивідуальних особливостей особи злочинця, тобто можливості його дій з більшою обачністю для попередження вчиненого.

Література

1. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_575 (дата звернення 14.01.2022).

2. Грищук В.К. Вбивство через необережність за Кримінальним кодексом України 2001 року. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 1. С. 118-128.

УДК 343.22(043.2)

Куліков О.П., к.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРИНЦИПИ ВСТАНОВЛЕННЯ ВИНИ

Оскільки вина частково є психологічним ставленням особи до вчиненої нею дії чи бездіяльності, зміст цього психологічного ставлення може бути визначений по-різному залежно від того, які психологічні компоненти беруться до уваги при констатації вини. У доктрині кримінального права існує три теорії про зміст вини: психологічна; нормативна; психологічно-нормативна.

Відповідно до психологічно-нормативної теорії, для існування вини необхідні як свідомість і воля (психологічний компонент), так і усвідомлення протиправності (психологічно-нормативний компонент). Протиправність є загальною ознакою кримінального правопорушення і охоплює матеріальний і формальний елементи, а усвідомлення протиправності уявлення про дійсне і суспільне значення діяння (або усвідомлення його суспільної небезпеки) і уявлення про те, що вчинене діяння суперечить нормі, яка передбачена у нормативному акті (тобто уявлення про правову заборону цього діяння).

Мотив є психологічно-нормативною категорією і психологічним компонентом, без якого не може існувати суб'єктивний елемент кримінального правопорушення – вина. Відповідно до нормативної теорії,